

Tomme tanker

//

//]]]]> //]]>

BOKOMTALE: Slavoj Žižek, Verso Books og de «nye marxistene» har med *The Idea of Communism 2* lite å tilby aktivister som vil forandre verden eller forskere som vil forstå den.

Av Victor Lund Shammass

Hva er det som får folk til å skrive bøker? Som gir dem rett til det? Det er en temmelig ekspansiv handling å utgi en bok. Bokutgivelser legger beslag på dyrebare ressurser hos forfattere, redaktører, korrekturlesere, boktrykkere, bokhandlere, bokanmeldere og lesere. Problemet med *The Idea of Communism 2*, den nye antologien redigert av Slavoj Žižek, er at den består av en serie svulstige tanker som ikke er verdt trykksverten eller pikslene som skal til for å uttrykke dem.

Verso Books har det siste tiåret slått seg opp som den angloamerikanske venstresidens fremste forlagshus. Etter å ha pløyd meg gjennom en del av disse utgivelsene det siste tiåret er inntrykket at mange av dem, alt for mange, er gedigne skuffelser.

//]]]]> //]]>

Etter en gjennomlesning av *The Idea of Communism 2* virker Noam Chomskys kritikk av «kritisk teori» mer fornuftig enn noensinne: «For det meste dreier det seg om store, kompliserte ord som kan være morsomme for intellektuelle å kaste mellom seg, men som for det meste er tåkeprat.»¹

Teoriløs empirisme er imidlertid ikke løsningen på utfordringen som «kritisk teori» reiser, noe Chomsky også anerkjenner i en nylig meningsutveksling med Žižek: «Jeg er temmelig enig i at det å simpelthen spy ut fakta ikke betyr stort.»² Vi trenger rammer for å forstå verden, om enn bare for å orientere konstruksjonen av empiriske objekter for videre undersøkelse. Vi *samler* aldri inn data om virkeligheten, vi *konstruerer* dem, om enn bare gjennom valg av problemstillinger, felt, analytiske kategorier og metodiske tilnærminger.

Problemet med teori à la *The Idea of Communism 2* er at den ikke bringer vitenskapen videre – den løser ingen problemer, den støper ingen nye agendaer, verken for forskere eller aktivister.

Dette til tross for at Žižeks uttalte mål med boka (ifølge baksideteksten) er å «set the record straight» om kapitalismens «sentrale antagonisme» (hva denne skal bestå i får vi forøvrig aldri vite) – en temmelig konkret og målbar målsetting.

Vold og kommunisme

Boka innledes med en tekst av Alain Badiou om forholdet mellom kommunisme og vold. Finnes det en nødvendig kobling mellom revolusjonær marxisme og voldsomme blodsutgytelser av typen som oppstod i Sovjetunionen og Kina? Svaret er, ikke overraskende, nei. Men forklaringen er dårlig fundert. Badiou hevder at «langt fra det å være en konsekvens av den kommunistiske Idé, er Terror faktisk et resultat av en fascinasjon for fienden, en mimetisk rivalisering med den.» (s. 10)

Dette utsagnet har to problemer: For det første, den underlige tendensen til å universalisere det som må være historisk-kontingente størrelser (Ideen, Terror – og andre steder, Historien, Staten osv.). Det kan virke som en bagatell, men når man tenker om empiriske gjenfinnbare størrelser som Konsepter med stor forbokstav, røper det en manglende vilje til å gå i kamp med verden gjennom utforskning og utprøving.

For det andre, Badiou har med et pennestrøk psykologisert bort årtier med Gulag-leire, arrestasjoner, masseutryddelser, pogromer og så videre. Stalinistisk terror er bare et uttrykk for en «fascinasjon» for fiendens virkemidler, ifølge dette merkverdige perspektivet.

LES OGSÅ: [Jeg anerkjenner deg, men fordi jeg anerkjenner noe i deg mer enn deg, må jeg fornærme deg](#) • [Et filosofisk eventyr](#) • [Den voldelige lesningen](#)

I teksten som helhet synes argumentet å være at dersom bolsjevikene bare hadde hatt litt bedre tid, litt bedre arbeidsvilkår, ville de ikke trengt å gå så drastisk til verks. Femårsplanene var en «tvang, en pervertering av Ideen, og avkrevde til slutt Terror» (s. 10), hevder Badiou. Hvis en «nødvendig treghet» hadde vært til stede, ville kanskje ikke «motsetningene blant folket» etter 1917-revolusjonen (som det faktum at nesten ingen i Russland var bolsjevik og i hvert fall ikke industrielle proletarer) fått et blodig, totalitært utfall.

Men det er utilstrekkelig å forstå Sovjetunionens totalitære karakter som et resultat av en stalinistisk pervertering av Lenins opprinnelige, uforpurrede idealer av 1917. Undertrykkelsen av venstreradikale politiske opposisjonelle begynte nærmest umiddelbart etter oktoberrevolusjonen. Anarkistene – som posisjonerte seg lenger til venstre enn bolsjevikene og krevde en mer eksperimentell, direkte demokratisk form på «proletariatets diktatur» – levde i et ustabilt nødvendighetsekteskap med bolsjevikene gjennom store deler av 1917. Men etter et par måneder økte skepsisen mot Lenins politikk blant anarkistene, og alliansen kollapset i april 1918, når det nylig opprettede statspolitiet Cheka «lanserte en kampanje for å fjerne de farligste anarkistcellene i Moskva og Petrograd,» skriver historikeren Paul Avrich. «Anarkistene protesterte at bolsjevikene var blitt til en egen kaste bestående av selviske intellektuelle som hadde forrådt massene og revolusjonen.»³ Men det hjalp lite – all den tid de ble plassert i bolsjevikenes fengselsceller.

Det er diskusjoner av denne formen som må til for å avgjøre spørsmål om revolusjoner er *essensielt voldelige* eller ikke. Frustrasjonen for lesere som faktisk bryr seg om hvordan historien har utspilt seg, grunner kanskje i at Badiou behandler empiriske spørsmål med metafysikkens verktøy. Da bør mer fornuftige lesere heller velge å gravitere mot arbeider som Arno Mayers *The Furies: Violence and Terror in the French and Russian Revolutions* (2000).

Ut av tåken

Noen interessante ideer dukker riktignok tidvis frem ut av tåken, som når Žižek spør hvordan man skal forstå optøyene i England i 2011: Hadde vi her å gjøre med protorevolusjonære subjekter som marxismen trenger for å få sin etterlengtede samfunnsomveltning? Neppe. De engelske optøyene «passer mye bedre med den hegelianske forestillingen om 'pøbelen', om dem som er utenfor det organiserte sosiale rommet, som utelukkende klarer å uttrykke misnøye gjennom 'irrasjonelle' voldsutbrudd» (s. 182), skriver Žižek. Han spekulerer i om en av de uintenderte konsekvensene av mer rasjonelle, velordnede stater er at den negative, «irrasjonelle» volden får et sterkere fotfeste.

Spørsmålet bryter med to dominante forestillinger om den moderne staten. Weber definerer staten som en enhet som får monopol over legitim voldsbruk, det vil si som ikke tillater utbrudd av vold blant befolkningen uten at det blir slått hardt ned på. Habermas lufter forsiktige håp om at en sterk

offentlighet med godt utdannede, likestilte talepartnere vil kunne drøfte viktige samfunnsspørsmål (i aviser, debatter, forsamlinger, klubber osv.) nettopp istedenfor voldsomme utbrudd mellom ulike grupperinger. Žižek bryter altså med doxiske forestillinger om staten. Men Žižek er ikke interessert i å forfølge sporet videre: På hvilken måte ekskluderer stater angivelig store antall mennesker fra reell innflytelse og deltakelse?

Høyre- og venstresiden har hver sine forklaringer opptøyene i England og de franske forstedene. Høyresiden ser på opptøyene som et sivilisatorisk fall, et tegn på moralsk korrupsjon, «gjenopptagelsen av barbariske 'grunnleggende instinkter'» (s. 183), ifølge Žižek. Venstresiden har svart ved å liste opp en rekke «objektive» sosiale årsaker: høy arbeidsledighet, utstrakt fattigdom, lav sosial mobilitet, rasisme i politiet og dårlige fremtidsutsikter blant beboerne i forstadshelvetet. Men Žižek er misfornøyd med venstresidens forklaring. Problemet er at den «ganske enkelt lister opp objektive betingelser for opptøyene, men den ignorerer den subjektive dimensjonen.» Han forestiller seg et intervju med en av deltakerne i opptøyene som begynner å lire av seg nettopp slike objektive årsaksfaktorer, «som plutselig begynner å snakke som en sosialarbeider, sosiolog eller sosialpsykolog» for å forklare hvorfor han brøt seg inn i elektrohandelen for å stjele en flatskjerm-TV (s. 184).

Žižeks argument har fire svakheter. For det første, og mest banalt: likhetstegnet mellom venstresiden og samfunnsviterne. Det finnes uhorvelig mange høyreorienterte eller apolitiske sosiologer i dag. For det andre: Kritikken av venstresiden retter seg mot stråmenn. Vi får aldri vite *hvem det er* som fremsetter disse forklaringene blant det Žižek kaller for «venstreliberale». Dermed blir det vanskelig å vurdere om fremstillingen hans av den «parodiske» sosiolog med sine ferdigstøpte oppskrifter for misnøye virkelig eksisterer. For det tredje: Skillet mellom «objektive» og «subjektive» forklaringer er svakt fundert, og mye moderne samfunnsvitenskap består av forsøk på å transcendere dette skillet i forklaringsmodeller ved å stille spørsmål av typen: Hvordan interagerer strukturelle forhold som utstrakt arbeidsledighet med individers selvfølelse og kognitive strukturer? For det fjerde: Žižeks løsning på det «subjektive» problem for å forklare opptøyene er å henvende seg til sosiologen Zygmunt Baumanns analyse av opptøyene som «forbrukernes destruksjonskarneval», en slags «ironisk replikk til forbrukerideologien». Men det er på ingen måte avklart at de engelske gateopptøyene ikke rettet seg mot butikker og kjøpesentre av den enkle grunn at disse var sårbare, ubeskyttede mål i tett nærhet til de stedene hvor opprørerne levde og befant seg.

Men alt dette er uvesentlig for Žižek. Han spiller ut sin akademiske libido i rollen som paradoksmaker, en som kaster ut provokasjoner egnet til å riste oss ut av vår febertåke av tilvennet tenkning. Men en sterkere kur mot stivnede tankemønstre er oftere konsistente analyser og et mer stringent forhold til hva som faktisk skjedde.

Skolastikkens logikk

Forutsetningen for å forstå verden er en skolastisk tilnærming. Akademikere trenger «en tid som er

fri og frigjort fra verdens krav, og som muliggjør et fritt og frigjort forhold til disse kravene, og til verden,» skriver Pierre Bourdieu i *Meditasjoner*.⁴ Vårt ord for læringsinstitusjoner kommer av det gammelgreske *skholē*? – som betyr nettopp fritid, lediggang. Problemet med tilbaketrekkingen inn i fritid fra virkeligheten for å forstå virkeligheten, er at det ofte oppstår en egen logikk rundt tilbaketrukne tenkere: Elfenbenstårnet. Etter hvert som «skolastikerne» får lov til å trekke seg tilbake, konstituerer de sine egne posisjoner og priser som i økende grad fjerner seg fra den opprinnelige oppgaven: å forstå verden. Egne ord, agendaer og meningsutvekslinger får lov til å florere. Båndet mellom akademiet og den reelt eksisterende verden svekkes.

Av filosofer bør man kunne forvente stringent, konsistent tenkning. Men *The Idea of Communism 2* maltrakteres av halvfordøyde tankeprang. Žižek-Badiou-aksen utgjør «filosofiens nye klær»: store ord for å beskrive små innsikter. Slikt tjener ingen på, minst av alt den nye, europeiske venstresiden.

Noter

¹ Critical-Theory.com (2013). [«Did Noam Chomsky Just Accidentally Provide a Warranted Response to Žižek?»](#) 9. august, 2013.

² *ibid.*

³ Avrich, Paul (1968). [«Russian Anarchists and the Civil War»](#). *Russian Review*, 27(3): 296-306.

⁴ Bourdieu, Pierre (1999). *Meditasjoner*. Oslo: Pax Forlag. s. 7.